

Wat doet u met Creative Commons?

Het auteursrechtelijk beleid van erfgoed- en culturele instellingen onderzocht.

Tom Evens, UGent (IBBT-MICT)

De erfgoed- en culturele sector is een creatieve sector bij uitstek en wordt gekenmerkt door een sterke graad van auteursrechtelijk beschermde werken. Nochtans vormt net deze bescherming een belangrijke belemmering voor bewaarinstellingen die hun collecties wensen te digitaliseren en ontsluiten. Daarom opteert een groeiend aantal instellingen voor minder strikte auteursrechtelijke regimes, zoals bijv. Creative Commons-licenties. Binnen het Archipelproject werden deze licenties binnen de Vlaamse context verder bestudeerd.

PARADOX

Ondanks de wijdverspreide perceptie dat internet een onbegrensde grabbelton van boeken, audiovisuele producties, fotografische werken of encyclopedieën geworden is, wordt een aanzienlijk deel van ons cultureel erfgoed van deze informatiesnelweg uitgesloten. Het auteursrecht vormt immers een belemmerende factor voor de digitalisering van cultureel erfgoed en de verdere verspreiding en tevens democratisering van digitaal erfgoed. Maar de relatie tussen de creatieve sector en het auteursrecht is evenwel niet eenduidig te noemen.

Eenzijds vormt het auteursrecht een vitale voorwaarde voor de creatie en productie van creatieve werken. Onder het auteursrecht bepaalt de auteur van een werk zelf de modaliteiten waaronder dat werk wordt gepubliceerd, verdeeld of vermenigvuldigd. Zonder dit recht kunnen auteurs hun werk onmogelijk economisch valoriseren en komt de toekomstige productie van creatieve werken in het gedrang.

Anderzijds verleent het auteursrecht aan de producent een jarenlang monopolie op de toekomstige verspreiding en bewerking van het werk. Een te strikte toepassing van de auteurswetgeving kan de vrije informatiesamenleving

ernstige schade toebrengen. De samenleving haalt immers voordeel uit de vrije circulatie en beschikbaarheid van creatieve werken. De wetgever heeft al een uitzondering voorzien voor educatief gebruik, waardoor scholen voor het gebruik van dergelijke werken van een vergoeding vrijgesteld worden. Die uitzonderingssituatie is evenwel niet van toepassing op de erfgoed- en culturele sector. Zo vormt in veel Europese landen het digitaliseren van beschermde werken geen erkende uitzondering onder het auteursrecht. Slechts een beperkt aantal regelingen, zoals de Digital Millennium Copyright Act in de Verenigde Staten, laat bibliotheken, archieven en andere bewaarinstellingen toe om digitale kopieën te maken voor bewaring- en beschermingsdoeleinden.

NETWERK-MAATSCHAPPIJ

Erfgoed- en culturele instellingen hoefden zich in het verleden nooit echt veel met auteursrechten in te laten. Boeken kregen hun vaste plaatsje op het bibliotheekschap en de verspreiding werd onder het leenrecht geregeld. In een netwerkmaatschappij, waarbij de rol van internet moeilijk te overschatten valt, is die situatie wel even anders. Onder de noemer 'e-cultuur' stellen nieuwe, interactieve technologieën instellingen

in staat om het digitale aanbod te verruimen en tegelijkertijd nieuwe, vaker moeilijk te bereiken, doelgroepen zoals jongeren aan te boren. Collecties worden digitaal aangeboden en bekeken, gebruikers worden opgeroepen metadata toe te voegen of zelfs eigen materialen zoals foto's aan bestaande collecties toe te voegen. In een ideaal scenario betekent internet zowel een verruiming als een verdieping van de bestaande publiekswerking en worden gebruikers nauwer bij dit proces betrokken.

De vrije beschikbaarheid van culturele artefacten op internet levert evenwel een spanningsveld op tussen het publieke belang van maximale toegankelijkheid en auteursrechtelijke kwesties. Dat is het geval voor bibliotheken, die vooral een tussenschakel zijn in de distributie van kennis en informatie. Erfgoedinstellingen zoals musea, archiefinstellingen, bibliotheken en andere 'collectiebeherende' organisaties beschikken heel vaak niet over de rechten op werken in hun collectie terwijl 'schepende' culturele instellingen zoals toneelgezelschappen of filmmaatschappijen deze rechten in principe wel bezitten. Maar ook in het geval van laatstgenoemden stellen we vast dat de mogelijkheden inzake het online distribueren van auteursrechtelijke

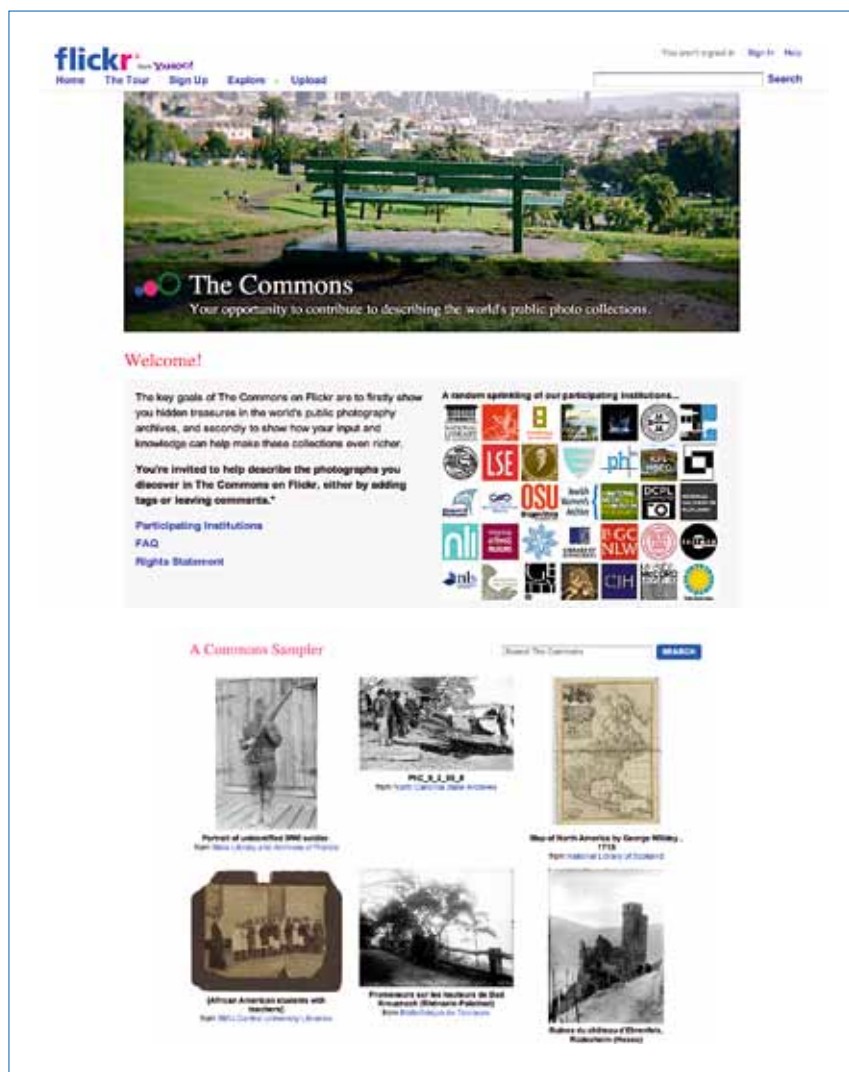
werken (video, foto, tekst...) nog maar weinig worden verkend en toegepast. Dat is voor een belangrijk deel te wijten aan het huidige auteursrechtelijke bestel, dat weinig flexibiliteit biedt voor dergelijke initiatieven, en aan de door de sector vaak als 'halsstarvig' beschouwde houding van bepaalde collectieve beheersvennootschappen, die hun leden zouden 'ontmoedigen' alternatieve licentiemodellen te hanteren.

COPYLEFT

Digitale technologieën hebben de onderlinge verhouding tussen auteur, producent, distributeur en consument drastisch gewijzigd. De opkomst van o.m. internet, heeft geleid tot een 'tegenbeweging', die voor een minder restrictieve of zelfs vrije zone van auteursrechten pleit. De 'Free Culture'-stroming beoogt creatieve werken via digitale technologieën onder 'copyleft' (in tegenstelling tot copyright) te verspreiden. Deze beweging pleit voor een bescherming van producent en creatieveling, maar wil deze bescherming tegelijkertijd beperken, zodat toekomstige producenten deze werken vrijelijk kunnen aanwenden om te reproduceren, verspreiden of zelfs bewerken. Belangrijk daarbij is dus dat deze beweging de maker van het creatief werk beschermt, maar ook kansen laat voor verdere innovatie

en verspreiding van het werk. Dat stimuleert personen die het werk onder bepaalde voorwaarden verder willen verspreiden of bewerken. Die 'bepaalde voorwaarden' worden door de auteur van het originele werk gekozen. In deze zin verschuift de focus van 'all rights reserved', waarbij de auteur volledige controle houdt over de verspreiding en exploitatie van het werk, naar 'some rights reserved', waarbij de auteur zelf bepaalt in welke mate het werk aan het publieke domein ter beschikking wordt gesteld. In wezen breidt de Free Culture-beweging de idealen van de vrije softwarebeweging, die het gebruik en aanpassing van bestaande software promoot, uit naar alle creatieve en culturele werken.

Creatief werk dat werd gepubliceerd onder voorwaarden die het bewerken en verspreiden ervan toelaten of zelfs promoten valt onder de noemer 'open content', waarvoor geldt dat de auteurs expliciet afzien van de uitoefening van bepaalde auteursrechten. Dit mag niet verward worden met werk in het publieke domein, waarop het auteursrecht niet langer van toepassing is omdat de beschermingstermijnen (tot 70 jaar na overlijden van de maker) zijn verlopen. De laatste jaren zijn onder deze beweging heel veel verschillende licenties uitgewerkt, die elk van toepassing zijn op verschillende soorten informatie. Binnen deze licenties zijn dan nog eens diverse varianten aanwezig die de verschillende voorwaarden voor verdere bewerking en verspreiding specificeren,

Flickr the Commons, de archiefpagina van de fotocommunity Flickr.

**“CREATIVE COMMONS-LICENTIES
LATEN ARCHIEVEN EN BIBLIOTHEKEN
TOE OM HUN TRADITIONELE ROL ALS
KENNISOVERDRAGER BETER TE
VERVULLEN EN CULTURELE ARTEFACTEN
ONDERLING TE DELEN.”**

Creative Commons bieden creatieve makers de vrijheid om op een flexibele manier hun auteursrechten te beheren. De maker kan kiezen uit een serie van zes standaardlicenties die vastleggen onder welke voorwaarden het werk verder mag verspreid en bewerkt worden. Deze licenties vormen elk een combinatie van de vier basismodules. Via de CC-website kan je aan de hand van concrete vragen de passende licentie voor uw instellingen selecteren. Op de Nederlandse website kan je ook een 'checklist eerste keer' bekijken, een lijst met aandachtspunten en praktische tips. Voor verdere vragen kan u steeds terecht bij de Nederlandse tak van de organisatie. Een Belgische afdeling is voorlopig nog niet opgericht. Niettemin zijn Creative Commons in België rechtsgeldig en compatibel met de auteurswetgeving zodat de juridische afdwingbaarheid en bescherming gegarandeerd is.

- > <http://creativecommons.nl/licenties/eerste-keer/>
- > <http://creativecommons.org/choose/?jurisdiction=be>

waardoor het aanbod al snel onoverzichtelijk wordt. De als knellend ervaren handhaving van het auteursrecht in de huidige digitale omgeving en de vrije verspreiding van content vormen de rode draad doorheen deze licenties. In essentie trachten deze licenties een middenweg te vinden tussen economische rechten en democratische 'plichten'.

CREATIVE COMMONS

Creative Commons is een oorspronkelijk Amerikaans initiatief uit 2001 voor het bevorderen van open content. Door creatieve werken vrijer beschikbaar te stellen dan onder traditioneel auteursrecht mogelijk is, laat de auteur toe dat deze werken makkelijker verspreid en gedupliceerd kunnen worden. Het stelsel bestaat uit vier modules die de basis vormen voor zes verschillende licenties. Een auteur kan het kopiëren, distribueren, vertonen en uitvoeren van het werk en afgeleide werken toestaan op voorwaarde dat diens naam wordt vermeld (module 1) of dat het werk voor niet-commerciële doeleinden (module 2) wordt gebruikt. Een derde module bestaat erin dat de auteur het kopiëren, distribueren, vertonen en uitvoeren van een werk toelaat, maar dat het originele

werk niet mag gewijzigd worden. Tot slot kan de auteur bepalen of de distributie van afgeleide werken al dan niet onder een identieke licentie dient te gebeuren (module 4). De rechtsgeldigheid van deze licenties in België werden in een recente uitspraak bevestigd, zodat deze licenties compatibel zijn met het geldend auteursrechtelijk stelsel.

Het toenemend gebruik van CC-licenties hebben het (her)gebruik van auteursrechtelijk beschermde werken zonder twijfel versoepeld. Deze licenties zijn speciaal ontwikkeld om de rechthebbende(n) — want het initiatief ligt duidelijk bij de originele schepende auteur — bij de ontsluiting en verspreiding van originele werken via internet te ondersteunen. Als gevolg van de veelvuldige toepassing van CC-licenties ontstaat een kettingeffect waardoor de 'vrije' werken op internet circuleren en de massale verspreiding van deze werken gestimuleerd wordt. Dankzij deze virale netwerkeffecten wordt het publieke domein geleidelijk contractueel uitgebreid. Op een dergelijke manier kan de bestaande goudmijn aan foto's, video- en geluidsmaterialen, teksten en andere (meta) data ook via internet zijn weg

naar het diverse publiek vinden. Dat sluit uiteraard — in de meeste gevallen — elke commerciële exploitatie van collecties uit maar impliceert wel dat erfgoed- en culturele instellingen gebruikers in toenemende mate bij hun collectie kunnen betrekken. De relevantie van deze licentiemodellen voor de creatieve sector valt dus niet te onderschatten. Steeds meer treden erfgoed- en culturele instellingen op als mediator in de verspreiding van kennis en cultuur waarbij het gebruik van CC-licenties centraal staat. Dergelijke licenties laten archieven en bibliotheken toe om hun traditionele rol als kennisoverdrager beter te vervullen en culturele artefacten onderling te delen.

De groeiende interesse in CC door het erfgoed- en culturele veld vertaalt zich in een stijgend aantal projecten en initiatieven met erfgoedinstellingen die de mogelijkheden en grenzen van het systeem aftasten. Zo plaatste het Nationaal Archief eind oktober 2008 als eerste Nederlandse erfgoedinstelling een kleine selectie foto's uit zijn historische collectie op *Flickr the Commons*, de archiefpagina van de populaire fotocommunity Flickr (<http://www.flickr.com/commons>). Flickr the Commons zette sindsdien samenwerkingsverbanden op met archiefinstellingen van over de hele wereld, zoals de Library of Congress, National Archives en Getty Images.

ONDERZOEKSOPZET

In navolging van een gelijkwaardige studie in 2008 naar de toepassing van Creative Commons-licenties in het Vlaamse erfgoed- en culturele veld werd deze onderzoeksvraag binnen het IWT-project 'Archipel' herhaald. De studie werd ondersteund door sectororganisaties en kunst- en erfgoedsteunpunten: Instituut voor Beeldende, Audiovisuele en Mediakunst (BAM), FARO Vlaams steunpunt voor Cultureel Erfgoed, Vlaams Theaterinstituut (VTi),

de Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek, Archief & Documentatie (VVBAD), de Vlaamse Erfgoedbibliotheek en Overleg Kunstorganisaties (OKO). De bedoeling was een beeld te krijgen van het auteursrechtelijk beleid binnen de Vlaamse erfgoed- en culturele instellingen en het enthousiasme voor een Belgische open content-licentie.

In totaal namen 63 erfgoed- en culturele instellingen deel aan het onderzoek. Op basis van deze steekproef werd een tweedeling gemaakt met enerzijds kunstorganisaties (kunstencentra, kunsteducatieve organisaties, beeldende kunst, audiovisuele kunst, podiumkunst, muziek, ...) en anderzijds erfgoedinstellingen (erfgoedcellen, archiefinstellingen, bibliotheken, musea, ...). Enigszins kort door de bocht kunnen we stellen dat die opdeling gemaakt werd op het snijpunt van instellingen met een meer 'scheppende' functie en een meer 'bewarende' functie. Deze classificatie geeft een al bij al evenwichtige verdeling van beide types organisaties weer met in totaal 24 kunstorganisaties (38,1 procent) en 33 erfgoedinstellingen (52,4 procent). vier organisaties verkozen de vragenlijst anoniem in te vullen; nog twee andere konden strikt genomen niet bij één bepaalde categorie onderverdeeld worden.

Deze verdeling laat — gezien de beperkte steekproef — niet toe om veralgemenende uitspraken te doen over het erfgoed- en culturele veld in Vlaanderen en levert geen representatief beeld van de interesse in en het gebruik van open content-licenties bij de onderzochte populatie. Toch stellen de resultaten ons in staat enkele exploratieve inzichten te verwerven. Omdat we eveneens over de gegevens van de eerste meting beschikken, kunnen de resultaten met de bevindingen uit de eerste sectorbevraging (uit 2008) worden vergeleken.

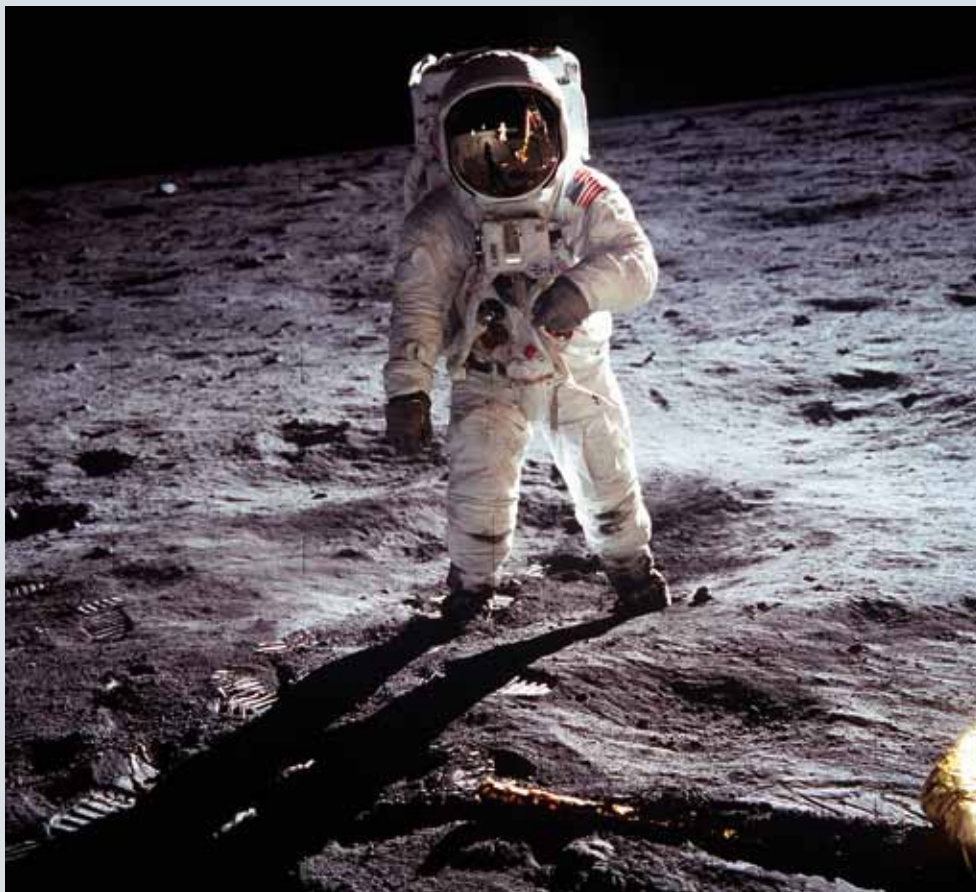
ONDERZOEKS- RESULTATEN

COLLECTIE

Met behulp van open content-licenties kunnen de collecties van erfgoed- en culturele instellingen gemakkelijker hun weg naar internet vinden. Doelstelling daarbij is maximale toegankelijkheid en het delen tussen instellingen en gebruikers te faciliteren. Om deze collecties beter te leren kennen, vroegen we de instellingen welke types materialen in welke mate toegankelijk zijn via internet. Indien de organisatie nog geen materialen heeft ontsloten, werd gevraagd aan te geven of de instelling al dan niet plannen heeft om de materiaaltypes te ontsluiten. In het uiterste geval vormt een bepaald materiaaltype geen onderdeel van de collectie van de instelling.

Uit de resultaten blijkt dat ruim 80 procent van de instellingen afbeeldingen via internet (hetzij via de eigen website of via aggregators zoals Europeana) aanbieden. Meer dan 60 procent van de bevroegde instellingen biedt ook tekst aan; een kwart beweert eveneens plannen te hebben om in de toekomst teksten aan te bieden. Daarnaast blijken ook databanken (53,6 procent) en metadata (52,7 procent) het goed te doen. Volgens de resultaten mogen we in de toekomst een nog grotere verspreiding van deze types verwachten. Video (49,1 procent) en geluid (41,5 procent) bengelen ietwat achteraan, al plant ongeveer één op vier bevroegde instellingen deze materiaaltypes te ontsluiten. Terwijl kunstorganisaties relatief vaker audio- en videofragmenten aanbieden, zetten erfgoedinstellingen in op databanken en metadata.

Een vergelijking met de resultaten uit 2008 leert ons dat het aanbod van digitale cultuurartefacten aanzienlijk verruimd is. Het aanbod van tekst (+19,9 procent), metadata (+19,4 procent) en databan-

Boven: 'Buzz Aldrin on the Moon' 20/7/1969 (NASA. <http://www.flickr.com/photos/nasacommons/5136519916>)

Midden links: 'Wachtende klanten bij warenhuis' De klanten wachten 's ochtends voor het smeedijzeren hek op de opening van warenhuis de Bijenkorf, 1933. (Nationaal Archief Nederland. <http://www.flickr.com/photos/nationaalarchief/6808271291>)

Midden rechts: 'The Gunner's Assistant'. 1891. "The "Aide Tireur" Range Finder", photographed by Eva [Emma J] Henri (1854-1933) (National Archives UK. <http://www.flickr.com/photos/nationalarchives/5949952513>)

Onder: 'Auto Servitorium' (Glover's garage), c. 1930 (State Library of New South Wales (Australia) <http://www.flickr.com/photos/statelibraryofnsw/6752411307>)

Bij liefst 77,6 procent van de ondervraagde instellingen doet het concept 'Creative Commons' een belletje rinkelen terwijl de helft het begrip — maar daarom uiteraard niet noodzakelijk diens inhoud — 'open content-licentie' kent. In totaal gaven slechts elf instellingen aan geen enkele van de twaalf voorgeschotelde licenties te kennen. Dat betekent dat slechts één op zes van de bevraagde instellingen niet vertrouwd is met minstens één van de belangrijkste open content-licentieschema's of met het begrip 'open content' in het algemeen. We dienen er wel bij te vermelden dat deze vraag feitelijk peilde naar het bewustzijn van de respondenten. De cijfers kunnen dus niet zomaar geëxtrapoleerd worden naar het niveau van de instellingen waarin deze respondenten actief zijn. Toch geven de resultaten een relatieve indicatie van het bewustzijn van deze concepten bij de

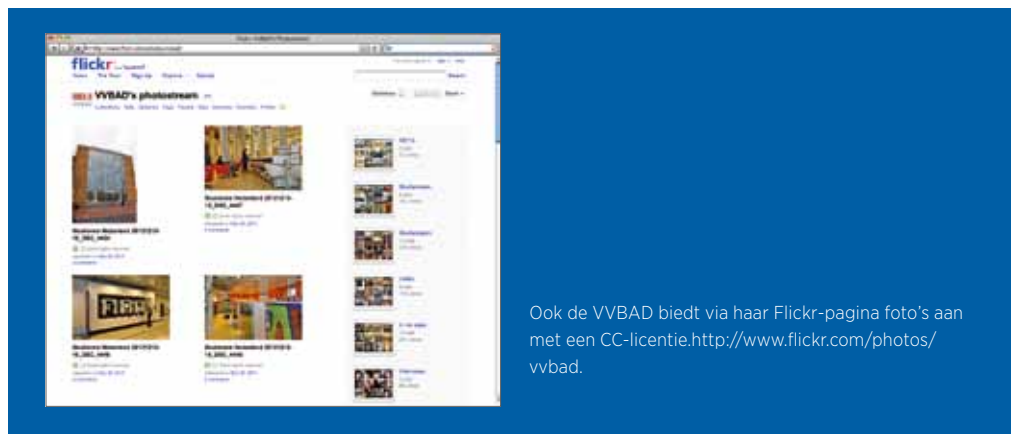
De conclusie dat steeds meer instellingen overgaan tot het ontsluiten van materialen uit hun erfgoedcollecties, impliceert evenwel niet noodzakelijk dat deze materialen rechtmatig online worden verspreid. In het verleden bleek immers dat auteurs- en exploitatierechten een belangrijke drempel vormen voor het beschikbaar stellen van (delen van de) collecties, en dat sommige organisaties overgingen tot het online plaatsen van erfgoedmaterialen, ook al hadden zij daar niet de toestemming van de rechthebbende toe verworven. Om die reden werd bij de instellingen gepeild of, op welke manier en via welke 'instantie' zij deze toestemming hadden

> <http://www.bumastemra.nl/leden/creativecommons-pilot/>

verantwoordelijke personen binnen de bevroegde instellingen.

Ongeveer 54 procent zegt het gebruik van CC voor het digitaal ontsluiten van collectiematerialen al in overweging te hebben genomen. Dat is beduidend hoger dan in 2008, toen 'slechts' 29,2 procent het gebruik overwoog. Die intentie blijkt lichtjes hoger bij erfgoedinstellingen dan bij kunstorganisaties. In totaal maken negentien instellingen gebruik van open content-licenties, goed voor 28,8 procent van de bevroegde populatie. Dit betekent een lichte stijging vergeleken met 2008 (25,6 procent). Kunstorganisaties maken iets vaker dan erfgoedorganisaties gebruik van deze licenties.

> <http://www.archipelproject.be>
<http://www.creativecommons.nl>
<http://www.creativecommons.org>

Ook de VVBAD biedt via haar Flickr-pagina foto's aan met een CC-licentie. <http://www.flickr.com/photos/vvbad>.

TOT SLOT

Creative Commons zijn uiteraard niet de heilige graal voor het digitaal ontsluiten van collecties, maar bieden niettemin een nuttige stap richting een open, digitaal collectiebeleid. Aangezien het initiatief steeds bij de originele auteur of artiest ligt, blijft het noodzakelijk ook deze kant van de voordelen van deze licenties te overtuigen. Auteurs hebben er immers alle belang bij dat hun werken ruim uitwaaien en een breed publiek bereiken. Maar de cruciale factor blijft al te vaak de collectieve beheersvennootschappen die een dergelijke vorm van individueel rechtenbeheer niet bepaald genegen zijn. ■

De juiste informatie bij de juiste persoon

Adlib Bibliotheek catalogiseert meer dan boeken alleen. Adlib Bibliotheek vormt de kern van een compleet informatie- en kenniscentrum. Desgewenst kunt u deze kern uitbouwen met de uitleen-, bestel- en tijdschriftenmodules, of met vragenregistratie, SDI, full-text search en verschillende online services. Iedere vorm van informatie wordt zo op maat gemaakt voor uw gebruikers. Niet voor niets is Adlib Bibliotheek in gebruik bij vele mediatheken, bedrijven, (hoge)scholen, en juridische en overheidsinstellingen.

Adlib Bibliotheek

Veelzijdig Overzichtelijk Aanpasbaar aan alle soorten publicaties Internetmodules: SDI attenderen, Online reserveren en Full text zoeken Eenvoudig titelbeschrijvingen ontlelen Makkelijk rapporteren Geïntegreerde aanvullende modules: Bestelmodule, Uitleenmodule en Tijdschriftenmodule Meertalig Internationale standaarden SRU, ISBD/AACR2, Z39.50 MARCXML, OAI-PMH en meer Integreerbaar met Adlib Museum en Adlib Archief tot één 'crossdomain' systeem API-koppelingen Keuze databases MS SQL Server, Oracle, Adlib Internet ready.

adlib
The easy way to knowledge

Adlib Information Systems
+31 (0)346 586800
sales@adlibsoft.com
www.adlibsoft.com